

Andela Bogojević*

**Mere bezbednosti medicinskog karaktera prema
neuračunljivim licima u sistemu krivičnih sankcija -
nedostaci u srpskom zakonodavstvu i moguća
alternativa**

Sadržaj

1. Uvod

2. Mere bezbednosti medicinskog karaktera u krivičnom zakonodavstvu Srbije

3. Mere bezbednosti medicinskog karaktera u sistemu krivičnih sankcija i analiza mogućeg drugačijeg rešenja

3.1. Pravna priroda mera bezbednosti i njihovo mesto u sistemu krivičnih sankcija

3.2. Drugačiji pristup zakonodavca u regulisanju procesa lečenja neuračunljivih lica u odnosu na srpski model

3.3. Analiza mogućnosti zakonodavstva Republike Srbije po pitanju propisivanja mera medicinskog karaktera posebnim zakonom

4. Terminološka neodređenost uslova za izricanje mera i praznine procesne prirode prilikom izvršenja mera

4.1. Nedovoljna preciznost terminologije prilikom propisivanja uslova za izricanje mera bezbednosti sa posledicom otežanog obrazlaganja od strane suda

4.2. Neograničeno trajanje mere bezbednosti lečenja u zdravstvenoj ustanovi i nepreciznost zakonskih odredaba o postupku izvršenja kombinovanog lečenja

5. Ocena nalaza i mišljenje veštaka kao dokaza u krivičnom postupku od strane suda - zapažanja i primedbe

6. Zaključak

1. Uvod

Borba protiv kriminaliteta i način na koji se krivično pravo suprotstavlja ovom društvenom problemu jedno je od aktuelnih pitanja svih pravnih sistema koji uvek traže nove odgovore. Sa jedne strane, državno uređenje treba da garantuje potpunu zaštitu osnovnih ljudskih prava, dok sa druge, postoji neophodnost potrebe da se izgradi sistem represivnih i preventivnih mera kojima će se sprečiti vršenje krivičnih dela. Definisane uslova za izricanje mera bezbednosti medicinskog karaktera prema neuračunljivim licima vrlo je osetljivo područje, upravo iz razloga

* Autor je viši tužilački saradnik u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu. Stavovi izneti u radu su autorski, a ne organa u kom je zaposlen. Kontakt: andjela.bogojevic@yahoo.com.

posebnog stanja ovih izvršilaca krivičnih dela, kao i adekvatnog odgovora društva na njihove postupke. Potrebno je naći ravnotežu između interesa društva i interesa pojedinca. Zakonodavac je ovde u nezavidnom položaju.

U analizi koja sledi posebno će se osvrnuti na rešenje koje je u Srbiji propisano važećim zakonskim tekstom i ponudiću objašnjenja sa ciljem ukazivanja na nedostatke procesne i materijalne prirode ovog pravnog instituta. Takođe, kroz predstavljanje rešenja koje je koncipirano na drugačijem modelu, napraviću paralelni pristup u odnosu na važeće zakonske propise, i nakon toga razmotriti mogućnost prihvatanja drugačijeg rešenja, koje je, po mom mišljenju delotvornije i preciznije za primenu u praksi.

2. Mere bezbednosti medicinskog karaktera u krivičnom zakonodavstvu Srbije

Terapeutska svrha kroz prizmu krivičnog prava dominira u regulisanju položaja neuračunljivih lica u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije. Srpski zakonodavac zauzima stanovište u skladu sa vladajućim mišljenjem zagovornika ljudskih prava¹. Ukoliko postoje naznake koje bi ukazivale na to da je lice koje je izvršilo krivično delo to učinilo usled delovanja neke duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, zaostalog duševnog razvoja ili druge teže duševne poremećenosti, a koje su rezultirale odsustvom moći rasuđivanja ili moći odlučivanja, i to se utvrdi u krivičnom postupku koji se vodi protiv tog lica, nije učinilac krivičnog dela, sve usled nedostatka subjektivnog elementa krivičnog dela - krivice, već je, u skladu sa pozitivnopravnom terminologijom, lice koje je učinilo delo koje je u zakonu predviđeno kao krivično delo. Prema njemu se mogu izreći posebne krivične sankcije - mera bezbednosti *Obaveznog lečenja u zdravstvenoj ustanovi* ili mera bezbednosti *Obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi*². Kako bi se na pravi način objasnila problematičnost ovog instituta u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, najpre će ukazati na metodu koju je srpski zakonodavac predvideo za nastupanje neuračunljivosti jer je upoznavanje sa svim aspektima ovog instituta bitno za dalje razumevanje problema koji se javljaju u praksi, a koji se upravo tiču medicinskog domašaja ovog pravnog instituta.

U srpskom krivičnom pravu, shodno biološko-psihološkoj metodi, za nastupanje neuračunljivosti neophodno je ostvarivanje i biološkog i psihološkog osnova. Zapravo, rešenje koje je zakonodavac usvojio zahteva da, osim postojanja nekog abnormalnog duševnog stanja, nastupe i određene psihičke smetnje prouzrokovane tim stanjima³. Između bioloških stanja i psiholoških delovanja postoji nužna veza. Bez bioloških promena ne može biti ni psiholoških, jer su psihološke promene odraz bioloških⁴. Zakonodavac ne definiše sam pojam uračunljivosti, već polazi od oborive pretpostavke i određuje pojam neuračunljivosti. On to čini principom negativnog određenja, navodeći da “nije krivično delo ono koje je učinjeno u stanju neuračunljivosti”⁵, a neuračunljiv je “onaj učinilac koji nije mogao da shvati značaj svog dela ili

¹ Takav stav, ujedno i dominantno mišljenje u teoriji, jeste da bolesna lica treba lečiti, odnosno da se reakcija društva na izvršenje krivičnih dela od strane neuračunljivih lica treba sastojati u iznalaženju pravog načina za njihovo izlečenje.

² Čl. 81 i 82 Krivičnog zakonika, *Sl. gl. RS* 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.

³ Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd 2017, s. 128.

⁴ M. Kokolj, *Actiones liberae in causa- Krivična odgovornost privremeno neuračunljivih lica*, Mostar 1981, s. 149.

⁵ Čl. 23 st. 1 Krivičnog zakonika (bel. 2).

nije mogao da upravlja svojim postupcima usled duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, zaostalog duševnog razvoja ili druge teže duševne poremećenosti”⁶.

Ovakva definicija neuračunljivog učinioca vrlo je jasna i precizna, te kao takva za sobom ne povlači nikakve dileme i zamerke. Navođenje i objašnjenje bioloških i psiholoških osnova od značaja je, ne samo u terminološkom, već i u suštinskom smislu. Naime, ovi osnovi i stanja koja su njima prouzrokovana, predstavljaju stručna pitanja, što znači da mišljenje o njima daje stručno lice. Ovo će biti od značaja u daljem izlaganju, te je potrebno na ovom mestu razmotriti sve termine od kojih zavisi postojanje ovog instituta. Na taj način, zaključak ovog rada, u smislu ukazivanja na probleme u praksi i načine na koji se isti mogu otkloniti, biće jasniji i razumljiviji.

3. Mere bezbednosti medicinskog karaktera u sistemu krivičnih sankcija i analiza mogućeg drugačijeg rešenja

3.1. Pravna priroda mera bezbednosti i njihovo mesto u sistemu krivičnih sankcija

Prvo pitanje se tiče mesta koje mere psihijatrijskog karaktera trenutno zauzimaju u zakonodavstvu Republike Srbije. Potrebno je objasniti prirodu tih mera i svrhu njihovog propisivanja. Nakon toga, prikazaću rešenja koje je srpski zakonodavac usvojio i objasniću zbog čega smatram da ove mere zaslužuju poseban status. Takođe, navešću primere zakonodavstva koje je drugačije regulisalo ovu problematiku i kroz njihovo rešenje će se ukazati na prednosti koje takvo rešenje donosi. Najzad, nakon objašnjenja trenutnog stanja u Srbiji i ukazivanja na drugačiji pristup u odnosu na trenutni model, analiziraću mogućnosti zakonodavstva Republike Srbije po pitanju usvajanja drugačijeg modela, kojim bi mere medicinskog karaktera bile propisane posebnim zakonom.

Shodno odredbama Krivičnog zakonika Republike Srbije u krivične sankcije, pored kazni, mera upozorenja i vaspitnih mera spadaju i mere bezbednosti⁷. Svrha krivičnog prava i svrha izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim pravom. Međutim, kada su u pitanju neuračunljiva lica, specijalna prevencija se u ovim situacijama stavlja na prvo mesto, jer se naglašava da je otklanjanje stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće ne vrši krivična dela sama svrha mera bezbednosti. Dakle, mere bezbednosti spadaju u krivične sankcije ali one su zbog svoje prirode lišene svakog retributivnog karaktera i generalno-preventivnog dejstva i zamišljene su kao terapijske sankcije prilagođene ličnosti učinioca.

Sagledavajući ovaj kontradiktoran terminološki pristup zakonodavca, javljaju se određena pitanja i dileme. Naime, jasno je da se u radnjama neuračunljivih osoba ne može ispoljiti njihova krivica zbog izvršenog dela. Upravo iz tog razloga, očigledno je da reakcija društva na njihove postupke ne treba biti proporcionalnog karaktera. Sa druge strane, postoji opasnost za ponovno izvršenje dela od strane neuračunljivog lica. Time bi, šire posmatrajući, društvo bilo ugroženo. Ovo je nimalo lak zadatak za zakonodavca, jer je neophodno naći adekvatan način za regulisanje ovakve situacije. Zadovoljiti potrebe društva, ali i pružiti adekvatnu pomoć takvom licu.

⁶ *Ibid*, čl. 23 st. 2.

⁷ *Ibid*, čl. 4 st. 1.

Analizirajući prethodno izneto, zapaža se terminologijska kontradiktornost onda kada se utvrdi odgovornost neuračunljivog lica (ne i krivica, jer nje nema) za izvršeno delo ali se takvom licu izriče mera iz domena krivičnih sankcija. Naime, nema krivičnog dela, jer nedostaje krivica, ali se izriče krivična sankcija, imajući u vidu da mera bezbednosti u Krivičnom zakoniku spada u krivične sankcije.

Prema tome, cilj propisivanja ovih mera, koji se ogleda u otklanjanju stanja koja su od uticaja za izvršenje krivičnih dela, nije u skladu sa svrhom krivičnog prava i svrhom izricanja krivičnih sankcija, već za postizanje takvog cilja treba angažovati drugu sferu zakonodavstva. Glavni argument za ovakav zaključak je krivično pravo Republike Srbije u kojem je prihvaćen objektivno-subjektivni pojam krivičnog dela. To znači da u situaciji u kojoj nedostaje subjektivni element, tj. krivica, ne postoji ni krivično delo. Međutim, prema trenutnom rešenju, uprkos nepostojanju krivičnog dela, prema neuračunljivom licu se može izreći krivična sankcija. Dakle, nedoslednost nesporno postoji, jer u konkretnom slučaju dolazi do postojanja samo dela shvaćenog kroz prizmu objektivne teorije o krivičnom delu, onda kada nema krivice - tog subjektivnog odnosa prema delu, a ipak se izriču krivične sankcije.

Međutim, zakonodavac stoji na stanovištu da mere bezbednosti treba predvideti kao krivične sankcije, ali im, upravo zbog napred navedenog, radi jasnijeg i određenijeg pozicioniranja, propisuje posebnu svrhu⁸. Ovakvim prikazom stanja i dovođenjem u vezu krivičnog prava, svrhe krivičnih sankcija i mesta koje mere bezbednosti zauzimaju u postojećem sistemu, jasno se uočava da one tu ne pripadaju i da kao takve zavređuju da budu deo normative socijalne prirode. Na taj način, svrha njihovog postojanja, bila bi na pravi način sprovedena, jer bi se uklanjanjem mera psihijatrijskog karaktera iz sistema krivičnih sankcija i iznalaženjem dugaćijeg rešenja za njihovo mesto u zakonodavstvu, na delotvorniji način otklonila stanja ili uslovi koji su od uticaja da neuračunljiva lica ubuduće ne vrše krivična dela.

3.2. Drugaćiji pristup zakonodavca u regulisanju procesa lečenja neuračunljivih lica u odnosu na srpski model

U poređnompravnom analizom zakonodavstva Republike Hrvatske, uočena je mogućnost drugačijeg regulisanja odgovornosti neuračunljivih lica. Ovdje je prihvaćeno rešenje prema kojem bi se neuračunljiva lica izuzela iz sfere krivičnog prava, gde bi se prema njima primenjivale odredbe zakona iz domena socijalnih mera. Mere koje bi se na njih primenjivale ne bi bile krivične sankcije, već mere socijalnog karaktera neophodne za njihovo lečenje. U tom slučaju, odredbe procesnog krivičnog zakona upućivale bi na poseban zakon socijalne prirode, koji bi uredio način lečenja neuračunljivih lica.

Prema odredbama Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske⁹ mere lečenja prema neuračunljivom učinocu sprovodiće se shodno odredbama Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama¹⁰. Posebnu pažnju izaziva činjenica da se pored ovih mera neuračunljivom licu mogu

⁸ U teoriji je takvo mišljenje zastupao Stojanović koji navodi da nema dovoljno opravdanja da se dve mere bezbednosti psihijatrijskog lečenja izostave iz sistema krivičnih sankcija. U: Z. Stojanović, Mere bezbednosti psihijatrijskog lečenja, *Crimen*, 2/2014, s. (145 i dalje) 167.

⁹ Čl. 549-555 Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske, *NN* 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17.

¹⁰ *NN* 76/14.

izreći i mere nemedicinskog karaktera predviđene krivičnim zakonodavstvom i to u vidu tzv. *sigurnosnih mjera* (zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrane pristupa internetu, zabrane upravljanja motornim vozilom, zabrane približavanja i udaljenje iz zajedničkog kućanstva)¹¹. Takođe, mogu im se, nezavisno od ovih mera, izreći i mere koje po svojoj prirodi predstavljaju mere *sui generis* i ne spadaju u prethodno navedene, a takođe su regulisane krivičnim zakonodavstvom¹². Razlog za ovakvu kombinaciju primene mera je potreba praktične prirode, jer je u toku postupka, u određenim predmetima, neophodna primena i drugih instituta, radi regulisanja statusa nekih predmeta i rešavanja drugih pravnih pitanja. U ovakvoj koncepciji, postupak se vodi pred krivičnim sudom, po pravilima krivičnog procesnog prava ali se u predmetu ne utvrđuje krivica za krivično delo, te stoga nije moguće izricanje presude kojom se učinilac oglašava krivim i njega nije moguće kazniti¹³. Iz tog razloga neuračunljivom licu se ne mogu izreći mere koje bi spadale u krivične sankcije.

Dakle, Republika Hrvatska je prihvatila neku vrstu mešovitog modela, gde se prema neuračunljivom licu ne izriču mere bezbednosti kao krivične sankcije, već kao određene mere socijalne prirode, ali se zato ostavlja mogućnost izricanja drugih mera koje su predviđene krivičnim zakonodavstvom, kao što je oduzimanje predmeta, oduzimanje imovinske koristi i tome slično. Ovo je samo primer kako mere lečenja, zbog svoje pravne prirode, ne nalaze mesto među krivičnim sankcijama jer se, prema ovakvom stanovištu, sama svrha krivičnih sankcija ne može primeniti i na njih.

U poređnom analizom odredaba ovakvog rešenja i rešenja koje je predvideo srpski zakonodavac, a koje je objašnjeno u prethodnom izlaganju, uočavaju se ključne razlike. Naime, osnovna razlika i ujedno prednost ovakvog rešenja koje je Republika Hrvatska prihvatila jeste činjenica da se neuračunljivim licima ne izriču krivične sankcije. Na ovaj način, zakonodavac ostaje dosledan definiciji neuračunljivog lica. Ne javljaju se pitanja terminološke prirode i jasno je mesto koje zauzimaju mere psihijatrijskog karaktera u krivično-pravnoj regulativi. Sa druge strane, zadovoljena je i potreba prakse, u vidu neophodnosti primene drugih mera u toku postupka. Ovakvim normativnim modelom bila bi otklonjena osnovna zamerka koja se prepisuje srpskom zakonodavcu, a tiče se terminološke neujednačenosti i zahteva dislokacije mera lečenja. U toj varijanti, neophodne bi bile izmene Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku i prvenstveno donošenje novog posebnog zakona koji bi detaljnije uređivao uslove za postojanje ovih mera.

3.3. Analiza mogućnosti zakonodavstva Republike Srbije po pitanju propisivanja mera medicinskog karaktera posebnim zakonom

U srpsko zakonodavstvo je 2013. godine Zakonom o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama¹⁴ uređeno lečenje i smeštaj lica sa mentalnim smetnjama u stacionarne i druge zdravstvene ustanove bez njihovog pristanka. Ovim zakonom takođe je detaljnije uređen i način i postupak,

¹¹ Po svojoj suštini slične su našim merama bezbednosti, s tim što ne spadaju u krivične sankcije. V. čl. 24 st. 4 Kaznenog zakona Republike Hrvatske, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15 i 101/17.

¹² Kao što je Oduzimanje predmeta i Oduzimanje imovinske koristi od učinioca.

¹³ D. Tripalo/Z. Burić, Položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u kontekstu novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb 2/2012, ss. 501 i dalje.

¹⁴ Sl. gl. RS 45/13.

organizacija i uslovi lečenja i smeštaj bez pristanka lica sa mentalnim smetnjama. Zakon uređuje situacije smeštanje lica koja nisu izvršila krivično delo, te je u tom smislu opšteg karaktera. Samo je u jednoj glavi pomenuto par članova koji imaju dodirnih tačaka sa krivičnim sankcijama.

Naime, glava XII ovog zakona nosi naziv *Postupak prema licima sa mentalnim smetnjama, učiniocima krivičnih dela ili prekršaja*. Čak je i na ovom mestu predviđeno samo par članova koji upućuju na zakon kojim se reguliše izvršenje krivičnih sankcija i nije predviđena nikakva mera koja bi mogla poslužiti kao pandan sadašnjim merama bezbednosti. Analizom tri člana koji samo parcijalno regulišu konkretne situacije, zaključuje se da je nedovoljno pažnje posvećeno odnosu između neuračunljivih učinioca i mera iz domena ovog zakona. Zakon uređuje situaciju u kojoj se kod lica na izdržavanju kazne zatvora utvrdi postojanje mentalnih smetnji, zatim, dovodenje na pregled lica sa mentalnim smetnjama od strane službenog lica i upućivanje na zakon kojim se uređuje izvršenje krivičnih sankcija kada je u pitanju primena mere obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi lica sa mentalnim smetnjama.¹⁵ Ove odredbe suštinski niti doprinose nekom detaljnijem uređenju postupka izvršenja postojećih mera psihijatrijskog karaktera, niti predviđaju neke novine. One dakle samo upućuju na zakon kojim se reguliše postupak izvršenja krivičnih sankcija, a koji opet ne uređuje na dovoljno precizan način postupak izvršenja. Naravno, to je sve iz razloga što njihovo procesuiranje podleže odredbama Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije i činjenici da se na njih primenjuju mere bezbednosti, koje su predviđene Krivičnim zakonikom Republike Srbije kao krivične sankcije.

Iz svega napred iznetog, jasno je da bi uređivanje lečenja neuračunljivih lica odredbama zakona socijalnog karaktera, značilo donošenje novog posebnog zakona koji bi predviđanjem mera psihijatrijske prirode i regulisanjem postupka njihovog izvršenja konačno rešio pitanje specifičnog statusa mera bezbednosti. Takav zakon bi sadašnje mere bezbednosti uklonio iz sistema krivičnih sankcija i na jedinstven način omogućio ovim merama status i mesto koje zaslužuju - mesto u domenu socijalnih odredbi, izvan krivično-pravne normative.

Mišljenja sam da bi takvo regulisanje omogućilo da se najpre dosledno sprovede svrha postojanja krivičnih sankcija, tj. da se otkloni terminološka nelogičnost i da se na taj način jasno i precizno potvrdi zaštitna funkcija krivičnog prava. Sve bi i poboljšalo položaj neuračunljivih lica, jer bi na taj način sve trenutne nepreciznosti i pravne praznine u postupku izvršenja bile regulisane posebnim odredbama. Ovaj problem će biti detaljnije objašnjen u nastavku.

4. Terminološka neodređenost uslova za izricanje mera i praznine procesne prirode prilikom izvršenja mera

4.1. Nedovoljna preciznost terminologije prilikom propisivanja uslova za izricanje mera bezbednosti sa posledicom otežanog obrazlaganja od strane suda

Kao osnovna sankcija za lice koje u stanju neuračunljivosti izvršilo delo koje je u zakonu predviđeno kao protivpravno delo jeste smeštaj u zdravstvenu ustanovu, odnosno izricanje mere bezbednosti Obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, ili mere bezbednosti Obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi, sve u zavisnosti od procene stalnog sudskog veštaka neuropsihijatra o odgovarajućem načinu lečenja bolesnika. U nastavku ću

¹⁵ *Ibid*, čl. 58, 59 i 60.

objasniti u kojim situacijama se ove mere izriču, koji su uslovi za njihovo izricanje i izneću probleme koji se javljaju u praksi zbog nedovoljne određenosti zakonskih termina i postojanja pravnih praznina u postupku izvršenja. Nakon prepoznavanja ovih problema, izneću vlastiti stav u pogledu načina na koji je moguće određene praznine popuniti odgovarajućim odredbama i daću odgovor u vidu predloga preciznijeg definisanja termina, koji bi, po mom mišljenju, omogućili pouzdanije postupanje pravosudnih organa.

Uslovi predviđeni za izricanje mere Obavezno psihijatrijsko lečenje u čuvanje u zdravstvenoj ustanovi jesu postojanje “ozbiljne opasnosti da učinilac učini teže krivično delo i da je radi otklanjanja ove opasnosti potrebno njegovo lečenje u ustanovi”¹⁶. To bi se zapravo moralo utvrditi u svakom konkretnom slučaju, jer bi zavisilo ne samo od ličnosti učinioaca, već i od njegovog ranijeg života, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, stanja njegove duševne bolesti i svih drugih okolnosti koje imaju značaja za procenu odgovarajuće sankcije. Ovaj uslov je definisan apstraktno određenim terminima i upravo je to ono što predstavlja problem prilikom ocene ispunjenosti uslova. Naime, lice koje se u vreme izvršenja dela nalazi u stanju neuračunljivosti pati od određene duševne bolesti, ali samo postojanje te bolesti nije dovoljno za izricanje sankcije i njegovo smeštanje u zdravstvenu ustanovu. Potrebno je da upravo zbog te duševne bolesti postoji opasnost od ponovnog vršenja krivičnog dela. Osnovna kritika ovog člana odnosi se na nedovoljno dalje preciziranje ovih termina, što za posledicu ima diskreciono odlučivanje suda i samim tim nepouzdanu sudsku praksu. Najpre, zakon ne predviđa definiciju *težeg krivičnog dela*. To znači da se pojam *težeg krivičnog dela* slobodno tumači sud.

Ima autora koji smatraju da bi kao kriterijum mogao poslužiti “matematički” pristup: “Kao kriterijum se može koristiti zaprećena kazna koja je uslov za kažnjavanje pokušaja krivičnog dela (pet godina ili teža kazna)”¹⁷. Međutim, autor smatra da kriterijum zaprećene kazne ne bi bio efikasan u pogledu krivičnih dela za čije izvršenje je zaprećena niža kazna, a koja po svojoj prirodi ne predstavljaju tako bagatelna dela. Primera radi, izvršenje krivičnog dela Laka telesna povreda koja je naneta oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, za čije izvršenje je predviđena kazna zatvora do tri godine¹⁸. Tako je, u rešenju Višeg suda u Beogradu K 381/16 od 03. oktobra 2016. godine, kojim je prema okrivljenom izrečena mera lečenja u ustanovi okrivljeni „nasrnuo nožem na oštećenog, pa je oštricom i šiljkom zamahnutog noža dvokratnim povlačenjem oštećenom naneo razdorno nagnečenu ranu (sekotinu) na spoljašnjoj strani levog lakta dužine 4 cm i ubodinu u predelu leve lakatne jame dužine oko 1 cm, a koje telesne povrede se u vreme nanošenja u svom pojedinačnom i sveukupnom dejstvu kvalifikuju kao laka telesna povreda”.

Sličan primer bi se odnosio na krivično delo Samovlašća¹⁹, gde je za radnju samovlasnog pribavljanja nekog prava ili prava za koje se smatra da pripada izvršiocu predviđena novčana kazna ili zatvor do jedne godine. To bi, primera radi, bila situacija u kojoj postoji “uterivanje duga” za koji učinilac smatra da postoji. Obično se ovo delo vrši uz pretnju, te za oštećenog izvršenje ovog dela može biti traumatičnog karaktera. Takođe, krivično delo Proganjanje²⁰, za čiji osnovni oblik je zaprećena kazna zatvora do tri godine. U jednom rešenju Prvog osnovnog

¹⁶ Čl. 81 Krivičnog zakonika (bel. 2).

¹⁷ Stojanović (bel. 8), s. 153.

¹⁸ Čl. 122 st. 2 Krivičnog zakonika (bel. 2).

¹⁹ *Ibid*, čl. 330 st. 1.

²⁰ *Ibid*, čl. 138a st. 1.

suda u Beogradu²¹ učinilac je pretio napadima na život i telo svojoj bivšoj supruzi, tako što je u više navrata dolazio do kuće u kojoj žive njegova bivša supruga i njihove zajedničke ćerke i putem sms poruka pretio da je “doneo hekler i hiljadu komada metaka i 10 bombi, da joj je bolje da uzme kanap i obesi se u garaži” itd. Za izvršenje mu je izrečena mera lečenja u ustanovi, jer je delo izvršeno u stanju neuračunljivosti. Dakle, u konkretnim slučajevima bi postavljanje takvog kriterijuma onemogućilo da se prema okrivljenima izrekne mera lečenja u ustanovi iz razloga zaprećene kazne, bez obzira na prirodu dela i moguće nastupele posledice. Smatram da bi postavljanje kriterijuma zaprećene kazne značilo neopravdano izuzimanje određenih krivičnih dela iz domena mogućnosti izricanja mere, te da iz tog razloga to rešenje ne bi bilo delotvorno. Sa druge strane, predlažem da kao kriterijum posluži priroda dela, koja bi se zapravo iskazivala u stepenu društvene opasnosti i stepenu nastupele posledice (ili mogućoj nastupeloj posledici). Dakle, predlog je da se termin teže krivično delo preciznije odredi i da se u zakonu u posebnom stavu člana koji propisuje uslove za izricanje mere, objasni da je teže delo ono koje po svojoj prirodi ukazuje na povećan stepen društvene opasnosti.

Jedino je *ozbiljna opasnost* relevantna, te je jasno da bi celokupna ocena o mogućnosti da lice ponovi delo morala biti striktno utemeljena. Samo postojanje takve opasnosti nije dovoljno već je potrebno i uverenje suda da je upravo izricanje takve mere neophodno kako bi se ona otklonila. Po ovom pitanju, trebalo bi obratiti pažnju na obrazloženja sudskih odluka u kojima bi ovaj termin trebalo posebno obrazlagati. Primera radi, u jednom rešenju Višeg suda u Beogradu kojim je prema okrivljenom izrečena mera bezbednosti Obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi navedeno je: „(...) s obzirom na ozbiljnu opasnost da ponovi slično ili teže krivično delo, veštaci su predložili sudu da mu izrekne meru bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi”²². Dalje, u rešenju Višeg suda u Beogradu K 381/16 od 03. oktobra 2016. godine stoji da je sud prema okrivljenom izrekao meru bezbednosti lečenja u ustanovi, između ostalog i jer “s obzirom na njegovo stanje postoji ozbiljna opasnost da učini teže krivično delo i da je radi otklanjanja te opasnosti neophodno njegovo lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi”. Takođe, u rešenju Višeg suda u Beogradu 3K 143/15 od 15. aprila 2015. godine navedeno je da „postoji ozbiljna opasnost da usled bolesti okrivljeni izvrši isto ili slično delo, kao i da je radi otklanjanja te opasnosti nužno da se prema njemu izrekne mera bezbednosti obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi”.

Iz napred navedenih primera u sudskoj praksi, uočava se da termin *ozbiljna opasnost* ni u jednoj sudskoj odluci nije objašnjen, već je sud samo pukim navođenjem konstatovao postojanje opasnosti. Nigde se u obrazloženju odluka ne može videti u čemu se ta opasnost sastoji. Smatram da je razlog ovakvog postupanja suda upravo nepreciznost zakona po pitanju definisanja termina *ozbiljne opasnosti*. To znači da se najpre u zakonu treba odrediti koja opasnost je *ozbiljna*. Smatra da je prilikom ispitivanja postojanja “*ozbiljne opasnosti* da učinilac ponovo učini teže krivično delo”, neophodno uzeti u obzir sledeće okolnosti: vrstu i karakter duševnog poremećaja i njegov uticaj na psihičko funkcionisanje učinioca u vreme izvršenja dela, strukturu psihopatoloških sindroma i procenu dinamike razvoja bolesnog procesa u trenutku vođenja glavnog pretresa, stanje psihičkih funkcija u vreme suđenja, vrstu, način i okolnosti pod kojima je delo izvršeno, odnos prema delu, strukturu ličnosti učinioca; motivaciju za lečenje, očuvanost

²¹ 14K 1148/17 od 25. 09. 2017.

²² Rešenje K br. 202/17 od 31. 05. 2017.

moralnih shvatanja i dr. S obzirom da se iz navedenih primera sudskih odluka nijedna od pomenutih okolnosti nije posebno cenila i dovela u vezu sa nastupelim događajem, potrebno je zakonom odrediti obavezu suda da prilikom ocene postojanja *ozbiljne opasnosti* ima u vidu pomenute okolnosti, te da nakon detaljne ocene svake pojedinačno i njihovog sveukupnog dejstva da svoju konačnu ocenu.

Za izricanje mere bezbednosti Obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi neophodno je da se radi o neuračunljivom licu koje je ozbiljno opasno po okolinu, ali je za otklanjanje te opasnosti dovoljno njegovo lečenje na slobodi. Rešenje je doneto u skladu sa shvatanjima savremene medicine, po kojima se bolji uspeh u lečenju duševno bolesnih osoba postiže bez hospitalizacije, u normalnim životnim uslovima²³. Razlika između ove i prethodne mere, kada je u pitanju termin "ozbiljna opasnost", je u tome da se u ovom slučaju radi o opasnosti od vršenja bilo kojih krivičnih dela, a ne samo težih, kako je to definisano pri postavljanju uslova za izricanje mere stacionarnog karaktera. Autor smatra da je postojanje ozbiljne opasnosti da lice izvrši delo u suprotnosti sa potrebom lečenja na slobodi. To bi značilo da se licu koje je ozbiljno opasno po društvo, zarad mogućeg izlečenja, omogućava neometano kretanje na slobodi. Smatram da bi termin ozbiljna opasnost u ovom slučaju bilo potrebno izmeniti, u pravcu postavljanja blažeg uslova za izricanje ove mere. Naime, jasno je da određenim licima boravak na slobodi prija, i samim tim utiče na ubrzan proces njihovog izlečenja, ali je potrebno postaviti jasniju granicu u terminološkom smislu. Svedoci smo učestalih duševno obolelih povratnika čija dela popunjavaju stranice crnih hronika. U ovom slučaju, potrebno je terminološkom preciznošću razjasniti kada je, u slučaju dijagnoze duševne bolesti kod izvršilaca krivičnih dela, lečenje na slobodi opravdano. Predlažem da se u tom pravcu iz uslova za izricanje ovih mera izostavi *ozbiljna opasnost*, te da se postojanje opasnosti sastoji u prognozi budućeg ponašanja koja ukazuje na postojanje samo mogućnosti za izvršenje ponovnog dela.

4.2. Neograničeno trajanje mere bezbednosti lečenja u zdravstvenoj ustanovi i nepreciznost zakonskih odredaba o postupku izvršenja kombinovanog lečenja

Lečenje neuračunljivog lica u ustanovi je neograničenog trajanja, tj. zakonodavac nije odredio koliko ona najduže može da traje, već se zauzeo jedan pragmatičan stav po kojem se ona obustavlja kada prestane potreba za lečenjem i čuvanjem učinioca u zdravstvenoj ustanovi. Sa aspekta problemskog pristupa, analizom navedene odredbe, javljaju se dva pitanja.

Naime, analizom članova koji uređuju pitanje trajanja mere lečenja u ustanovi uočavaju se određene neusaglašenosti. Najpre je odredbom Zakonika o krivičnom postupku²⁴ predviđeno da se ova mera preispituje na svakih devet meseci, dok je odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija²⁵ propisana obaveza zdravstvene ustanove da jednom godišnje dostavlja izveštaj sudu o stanju zdravlja lica koje je pod merom. Odluka o mogućoj obustavi mere naravno zavisi od izveštaja zdravstvene ustanove. Na ovom mestu je neophodno izvršiti određene izmene zakona i usaglasiti ih tako da se vreme preispitivanja mere podudara sa vremenom u kojem ustanova treba da dostavi izveštaj sudu. Usled ovih neusaglašenosti po pitanju rokova, otvara se pitanje o mogućem izricanju ovakve mere na određeno vreme, koja bi se mogla produžiti novom odlukom

²³ Stojanović (bel. 3), s. 343.

²⁴ Čl. 531 Zakonika o krivičnom postupku, *Sl. gl. RS* 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

²⁵ Čl. 198 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, *Sl. gl. RS* 55/14.

suda. Upravo ova situacija povlači za sobom i pitanje da li je opravdano da se ovakva mera neograničenog trajanja može izreći za sva krivična dela. Dakle, sa jedne strane trajanje mere je neograničenog karaktera a sa druge, nije postavljen kriterijum težine izvršenog dela. Ono čime se zakonodavac u ovom slučaju nije bavio je najpre propisivanje za koja krivična dela bi bilo moguće izricanje ove mere, kao i ograničenje njihovog trajanja s mogućnošću preispitivanje dalje odluke. Mišljenja sam da se neograničeno trajanje ove mere može izreći izvršiocima teških oblika krivičnih dela, u situaciji kada je evidentno, a i mišljenjem veštaka potvrđeno, da je lice obolelo od teškog oblika duševne poremećenosti (onda kada se radi o bolesti koja je teško izlečiva). U svim drugim situacijama, bilo bi pravičnije da mera bude određenog trajanja, ali da se, preispitivanjem trenutnog stanja bolesnog lica, omogući produženje. Naravno, i ova izmena bi za sobom povlačila izmene u delu obaveze ustanove za dostavljanje izveštaja o stanju lica koje je pod merom.

Takođe, zakonodvac je predvideo i mogućnost da se mera lečenja na slobodi sprovodi u zdravstvenoj ustanovi, “ako je to potrebno radi uspešnijeg lečenja”²⁶, s tim da takva modulacija lečenja ne može neprekidno trajati duže od petnaest dana, niti ukupno duže od dva meseca. Ovu kombinaciju lečenja zakonodavac je samo predvideo kao mogućnost, ali ona otvara vrata velikom broju pitanja na koja dalje nije dat odgovor. Najpre, nije jasno kojim kriterijumima se zakonodavac vodio prilikom propisivanja ovih rokova. Ostaje pitanje šta ako je u konkretnom slučaju neophodno lečenje u ustanovi u trajanju neprekidno duže od petnaest dana. Autor smatra da je određivanje rokova u ovoj kombinaciji lečenja nepotrebno, te da takvo propisivanje može samo zadati teškoće u praksi, i na taj način otežati cilj koji se treba postići ovim načinom lečenja. Dalje, ostaje otvoreno kako će se ovakav vid lečenja sprovesti u praksi, jer, osim odredbe koja samo predviđa ovakvu opciju, dalje nije uređen sam proces ovog načina lečenja, ni u Zakoniku o krivičnom postupku, niti u zakonu koji uređuje izvršenje krivičnih sankcija. Ostaje pitanje kako će se prema licu koje nije voljno za ovaj vid lečenja sprovesti kombinacija lečenja u ustanovi, baš onda kada veštak proceni da je ovakav model lečenja adekvatan u konkretnoj situaciji. Iz tog razloga, smatram da je ova modulacija lečenja, koja je trenutno na ovaj način predviđena u zakonu, moguća jedino u situaciji kada je lice koje treba izlečiti voljno da se podvrgne ovom modelu. Sa praktične strane gledanja, u ovoj situaciji bi bilo najefikasnije izreći meru lečenja u ustanovi koja bi bila ograničenog trajanja, te nakon njenog isteka razmotriti mogućnost lečenja na slobodi. Naravno, u situaciji kada se utvrdi da je za lečenje lica neophodna i hospitalizacija, a ono nije voljno za varijantu kombinovanog lečenja. Upravo je ovo još jedan argument u korist stavu da se u srpsko zakonodavstvo uvede mogućnost izricanja mere lečenja u ustanovi ograničenog trajanja. Na taj način, rešio bi se i ovaj problem koji.

5. Ocena nalaza i mišljenje veštaka kao dokaza u krivičnom postupku od strane suda - zapažanja i primedbe

Nadležni organ pred kojim se vodi krivični postupak u kojem se postavlja pitanje uračunljivosti lica koje je izvršilo krivično delo, zatražiće od veštaka neuropsihijatrijske struke da dadne svoje stručno mišljenje o stepenu uračunljivosti tog lica. Iskaz veštaka predstavlja izjavu koja sadrži stručni nalaz ili stručno mišljenje (ili jedno i drugo istovremeno) procesno nezainteresovanog

²⁶ Čl. 82 Krivičnog zakonika (bel. 2).

stručnog lica o činjenicama za čije utvrđivanje pravna sprema i opšte obrazovanje sudije nisu dovoljni²⁷.

Obično se veštačenje poverava stalnom sudskom veštaku sa liste koja se vodi kod suda, ali se može poveriti i veštaku određenom za pojedini slučaj van liste stalnih sudskih veštaka. Takođe, u slučaju kada je u pitanju složenije veštačenje, po zakonu bi ga trebalo poveriti stručnoj ustanovi, odnosno državnom organu, ako se u njemu može obaviti. To zbog toga što se smatra da su ovakva veštačenja sigurnija od onih koje vrše pojedinci, gde pri tom sud određuje kojoj će stručnoj ustanovi poveriti veštačenja, a sama ustanova imenuje stručnjaka koji će to veštačenje i obaviti.²⁸

U svom nalazu veštak će opisati činjenice koje je neposredno čulno opazio tokom pregleda, koristeći se svojim stručnim znanjem. To će biti neka vrsta reprodukcije svega onoga što je uspeo da zapazi, i kao takvo poslužiće kao osnova za davanje stručnog mišljenja. Mišljenje veštaka predstavlja zaključak do kojeg je došao, na osnovu svega onoga što je opisao u nalazu, odnosno na osnovu svih okolnosti primećenih tokom pregleda predmeta veštačenja, kao i na osnovu posredno saznatih činjenica iz drugih dokaznih sredstava. U datom mišljenju, veštak će odgovoriti na sva pitanja postavljena od strane nadležnog organa u naredbi o određivanju veštačenja i imenovanju veštaka²⁹.

Upravo se ovde javlja problem. Naime, veštak je kao stručno lice, pozvan da daje svoje mišljenje u pogledu biološkog osnova koji bi uticao na postojanje neuračunljivosti kod određenog lica, tj. da li je kod učinioca u trenutku izvršenja dela postojalo stanje koje bi moglo biti od uticaja na psihičko funkcionisanje takvog lica. Sa druge strane, pravno je pitanje da li je lice neuračunljivo, te takvu odluku donosi sudija, koji na osnovu podataka koje je dobio od veštaka, kao i svih drugih relevantnih okolnosti donosi odluku o tome da li je učinilac u trenutku izvršenja dela mogao da shvati značaj svog dela i da upravlja svojim postupcima u odnosu na isto, i na osnovu toga, da li je u tom trenutku bio u stanju uračunljivosti, neuračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti. Sve ovo iz razloga jer je institut neuračunljivosti pravni institut koji je uveden za potrebe krivičnog prava i koji psihijatrijska nauka ne poznaje³⁰. Česte su situacije u kojima se veštaci u mišljenju izjašnjavaju o pravnim pitanjima. Tako primera radi, u jednom rešenju Višeg suda u Beogradu navedeno je da je “nalazom i mišljenjem veštaka utvrđeno da je okrivljeni u vreme izvršenja protivpravnog dela određenog u zakonu kao krivično delo ubistva *postupao u stanju neuračunljivosti* jer su njegove sposobnosti shvatanja značaja dela i mogućnosti upravljanja postupcima bile isključene³¹. U navedenom rešenju sud je takođe naveo da je odlučeno da se prema okrivljenom izrekne mera lečenja u ustanovi “s obzirom na to da su veštaci dali mišljenje da postoji mogućnost da okrivljeni ponovi slično ili teže krivično delo“. Upravo se na ovim primerima uočava kako se veštaci izjašnjavaju o pravnim pitanjima u postupku, kao što je pitanje uračunljivosti i procena opasnosti da okrivljeni ponovi krivično delo. Uzrok ovog sindroma je činjenica da organi pred kojim se vodi postupak u naredbi za veštačenje zahtevaju

²⁷ V. detaljno: M. Grubač, *Krivično procesno pravo, uvod i opšti deo*, Beograd 1996, s. 331, (citirano prema N. Delić, *Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku*, Beograd 2003, s. 128).

²⁸ *Ibid.*, s. 128.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ D. Drakić, O merodavnosti zvaničnog psihijatrijskog učenja o pojmu bolesnog u krivičnom pravu i postupku, *Međunarodna naučna konferencija - Pravni sistem i društvena kriza, Pravni fakultet Priština- Kosovska Mitrovica, Kosovska Mitrovica* 2011, s. (413 i dalje) 420.

³¹ Rešenje Višeg suda u Beogradu (bel. 22).

od veštaka da se izjasne o pravnim pitanjima (kao što su recimo “procena stepena uračunljivosti uopšte”)³². Zato se dolazi do situacije da oni prihvate i postupe po zadatoj naredbi, a nakon toga se delovi njihovog mišljenja, koji se tiču procene pravnih pitanja, inkorporiraju u krajnju odluku, baš kao što smo na navedenom primeru videli. Iz svega napred iznetog, zaključuje se da je uzrok ovog problema u početnoj etapi - trenutku donošenja naredbe kojom se veštaku nalaže određeni zadatak. Iz tog razloga, autor smatra da je potrebno da organ postupanja, prilikom sastavljanja naredbe kojom se određuje veštak i kojom se opisuje njegov zadatak veštačenja, u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku³³ koje uređuju prava i obaveze veštaka, donese naredbu kojom će odrediti da se cilj veštačenja usmeri na izjašnjavanje veštaka o stručnim pitanjima i to vrsti duševnog poremećaja i načinu na koji je to stanje uticalo na moć odlučivanja ili moć rasuđivanja kod okrivljenog u vreme izvršenja krivičnog dela.

Zanimljivo je primetio Roeder - “zadatak veštaka je ograničen na to da pruži apstraktne iskustvene stavove, a sudiji da prepusti njihovo primenjivanje na konkretno činjenično stanje”³⁴. Naime, značaj nalaza i mišljenja veštaka jednak je kao i značaj drugih dokaza u svakom postupku, te ovakav nalaz sud treba da ceni prilikom odlučivanja, baš kao i druge dokaze, shodno načelu slobodne ocene dokaza.

Čini se da je, usled ovog trenda “medikalizacije” društva, došlo do psihijatrizacije krivičnog postupka. S tim u vezi, svojevremeno je jedan od naših najvećih sudskih psihijatara ikada rekao sledeće: “U savremenoj sudskoj psihijatriji ispitivanju ličnosti se postepeno pridaje sve veći značaj. Zanimljivo je da inicijative u tom pravcu dolaze koliko od psihijatara, toliko i od pravnika. Treba, međutim, reći da je to dosta složen posao koji nam nikada ne uspeva u celini. Mi ne možemo fotografisati i osvetliti sve tamne podume ljudske psihe ali ćemo zato ipak, ako uložimo dovoljno truda i stručnog znanja, uspeti da sagledamo konture, obrise pojedine ličnosti, s tim što će nam uvek uspeti da pojedine delove i sasvim lepo i detaljno opišemo. Pre svega, služimo se analizom celog životnog toka i ponašanja osobe koju ispitujemo. Kako je rastao, kako se razvijao, u kakvoj je sredini bio, kakve je navike primio, kako je reagovao i kako se ponašao u raznim situacijama, da li se u poslednje vreme primetno menjao itd. Zatim se služimo i ličnom opservacijom koja ide i po fizičkoj i po psihičkoj liniji. Kada se rezultati svih ovih višestrukih i paralelnih ispitivanja slože i sastave, najčešće se dobija manje ili više dobro konturirana figura ličnosti”³⁵. Upravo su ovo parametri koje veštaci imaju u vidu prilikom sastavljanja svog nalaza i donošenja zaključka, i sve to može biti od značaja jedino za stručni zadatak koji veštak ima pred sobom, a to je ocena duševnog poremećaja i dejstvo takvog poremećaja na intelektualnu ili volunтарыstičku komponentu kod ispitanika. Ovakve analize ličnosti i ponašanja nikako ne mogu uticati na davanje mišljenja o pravnim pitanjima od strane lica koja nisu pozvana da takvo mišljenje daju.

Treba se i osvrnuti na postupanje koje posebno zavređuje kritiku. Naime, u praksi se u velikom broju slučajeva, da ne kažemo uvek, psihijatrijsko veštačenje duševnog zdravlja okrivljenog

³² V. detaljno: J. Buturović/M. Stevanović, Psihijatrijsko veštačenje u krivičnom postupku, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1980/34, s. (436 i dalje) 443, (citirano prema Delić (bel. 27), s. 132).

³³ Čl. 118 Zakonika o krivičnom postupku (bel. 24) koji predviđa da naredba o veštačenju, između ostalog, treba da sadrži naznaku predmeta veštačenja i pitanja na koja treba odgovoriti.

³⁴ V. detaljno: V. Vodinelić, Institutu “specijalista” i “ekspert” u našoj i stranoj krivično-procesnoj nauci, *Naša zakonitost*, 7-8/1976, s. (58 i dalje) 60, (citirano prema Delić (bel. 27), s. 130).

³⁵ D. Drakić, *Mere bezbednosti psihijatrijskog karaktera u Krivičnom pravu Srbije*, Novi Sad 2005, s. 150.

poverava jednom veštaku psihijatru sa spiska stalno određenih sudskih veštaka. Jedino u slučajevima ponovljenih veštačenja dolazi do angažovanja više veštaka koji timski obavljaju veštačenje. Ovakvo postupanje organa postupka je u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku, koji predviđa da se na psihijatrijsko veštačenje primenjuju opšte dredbe koje se tiču veštačenja, shodno kojim se za veštaka određuje lice koje raspolaže stručnim znanjem za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku. Dakle, praksa se zasniva na osnovu onoga što zakon propisuje, te su kombinovana psihijatrijsko-psihološka veštačenja izuzetak u odnosu na pomenuto pravilo. Autor smatra da bi u svakom slučaju psihijatrijsko veštačenje trebalo poveriti timu stručnjaka, u čiji sastav bi pored psihijatra učešća imao i psiholog, sve iz razloga kompleksnosti samog psihijatrijskog veštačenja. Ovakva veštačenja bi trebalo da se vrše u okviru specijalizovanih institucija, te da u okviru njih postoje timovi stručnjaka, sastavljeni od nekoliko psihologa i psihijatara. Sasvim logično je da bi se na ovaj način postigao veći kvalitet postupka, samim tim i veći stepen pouzdanosti dobijenih rezultata. Eventualna primedba koja bi se odnosila na nepotrebno odugovlačenje postupka ovakvim načinom veštačenja, bila bi neopravdana, iz razloga neophodnog detaljnog sprovođenja potpunog veštačenja duševnog zdravlja okrivljenog, sveobuhvatne analize i apsolutne sigurnosti donetog nalaza. Ovakav vid organizacije treba predvideti najpre Zakonikom o krivičnom postupku, a samu strukturu organizacije, ovlašćenja i način veštačenja ostaviti odredbama podzakonskog akta na detaljnije uređenje. Predlažem da takvi propisi budu u skladu sa pomenutim smernicama.

Ima mišljenja u teoriji i da bi bilo potrebno uvesti posebnog veštaka koji bi, u okviru takvog tima, imao posebna ovlašćenja. Neka vrsta veštaka izvestioca. "Bilo bi korisno da jedan od par psihijatra iz stručnog tima za obavljanje veštačenja ima ulogu izvestioca. Njegova obaveza bila bi da predmet veštačenja pripremi za veštačenje i da sa problemom i zadacima upozna ostale članove stručnog tima. Po okončanju veštačenja, veštak izvestilac bi u toku dokaznog postupka prezentirao formirani nalaz i mišljenje. Takođe, ukoliko je potrebno, pružio bi određena obrazloženja i objašnjenja sudu i zainteresovanim krivičnoprocesnim subjektima"³⁶. Smatram da bi ovako zamišljen model organizacije postupka veštačenja doprineo bržem obavljanju zadatka. Naime, ostalim članovima tima bi se omogućio olakšan pristup predmetu, svi članovi bi na jednak način bili upućeni u činjenično stanje i samim tim bi vršenje pregleda, razmena mišljenja i donošenje zaključka bilo efikasnije i kvalitetnije.

6. Zaključak

Mere bezbednosti su, kao krivične sankcije, svakako učvrstile svoje mesto u krivičnom pravu, te kroz dugogodišnju primenu obezbedile i praktičnu afirmaciju. Međutim, upravo zbog svoje specifičnosti one ne prestaju da budu predmet proučavanja. U ovom radu ukazala sam na mogućnost drugačijeg pristupa određivanju mesta merama bezbednosti u srpskom zakonodavstvu. Naravno, treba sagledati u kojoj meri bi bilo kakva izmena postojeće regulative vodila uređenijem zakonodavstvu i efikasnijem postupku. Imajući u vidu svrhu krivičnih sankcija i krivičnog prava uopšte, zatim prirodu krivičnog postupka i trenutno zastupljenu

³⁶ N. Delić, *Mere bezbednosti medicinskog karaktera, Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*, Beograd 1995, s. 173.

pravnu terminologiju, smatram da bi izdvajanje mera bezbednosti iz krivičnog zakonodavstva, i u terminološkom smislu, bilo preciznije i “čistije” rešenje.

Kao što je već napred navedeno, u srpskom zakonodavstvu, mere bezbednosti spadaju u krivične sankcije, ali su one zbog svoje prirode lišene svakog retributivnog karaktera i generalno-preventivnog dejstva. Ovakva svrha mera bezbednosti u suprotnosti je sa svrhom krivičnog prava i svrhom izricanja krivičnih sankcija koja se sastoji u suzbijanju dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim pravom. Prikazom trenutnog stanja i dovođenjem u vezu krivičnog prava, krivičnih sankcija i mesta koje mere bezbednosti zauzimaju u postojećem sistemu, jasno se uočava da one tu ne pripadaju. Autor zapaža da cilj propisivanja ovih mera, koji se ogleda u otklanjanju stanja koja su od uticaja za izvršenje krivičnih dela, nije u skladu sa svrhom krivičnog prava i svrhom izricanja krivičnih sankcija, već da za postizanje takvog cilja treba angažovati drugu sferu zakonodavstva. Na taj način, svrha njihovog postojanja, bila bi na pravi način sprovedena, otklonila bi se terminološka nelogičnost i jasno potvrdila zaštitna funkcija krivičnog prava. Ovo bi i poboljšalo položaj neuračunljivih lica, jer bi na taj način sve trenutne nepreciznosti i pravne praznine u postupku izvršenja bile regulisane posebnim odredbama.

S druge strane, u postojećem sistemu uočeni su određeni nedostaci, najpre u materijalnom delu propisivanja uslova pod kojima je moguće izricanje mere lečenja institucionalnog karaktera, a potom i u određenim procesnim odredbama. Kao što sam napred navela, ti nedostaci tiču se preciznijeg definisanja termina koje zakonodavac zahteva da nastupe kako bi izricanje mere bilo moguće. Potrebno je detaljnije odrediti šta tačno znači termin *teže krivično delo*, te na taj način odbaciti mogućnost da sud diskreciono ceni da li je određeno delo lakše ili teže. Dat je predlog da se termin *teže krivično delo* preciznije odredi i da se u zakonu u posebnom stavu člana koji propisuje uslove za izricanje mere, objasni da je teže delo ono koje po svojoj prirodi ukazuje na povećan stepen društvene opasnosti.

Kada je u pitanju termin *ozbiljan po okolinu* potrebno je da se u sudskoj praksi zauzme stav po kojem se ovakav termin obrazlaže u meri koja bi opravdavala izricanje mere stacionarnog karaktera. Moj je predlog da se zakonom odredi obaveza suda da prilikom ocene postojanja *ozbiljne opasnosti* ima u vidu određene okolnosti³⁷, te da nakon detaljne ocene svake pojedinačno i njihovog sveukupnog dejstva da svoju konačnu ocenu.

Dalje, potrebno je razmisliti i o mogućnosti da se ovakva mera ograniči po pitanju trajanja, s mogućnošću preispitivanja odluke suda i eventualno njenog produženja. Imajući u vidu njeno trenutno neograničeno trajanje, trebalo bi barem predvideti za koja dela je takva sankcija opravdana. Autor smatra da bi izmene zakona po pitanju neograničenog trajanja ove mere trebalo da se odnose na izvršioce teških oblika krivičnih dela, u situaciji kada je lice obolelo od teškog oblika duševne poremećenosti. U svim drugim situacijama, bilo bi pravičnije da mera bude određenog trajanja, ali da se, preispitivanjem trenutnog stanja bolesnog lica, omogući produženje. Ovakvo rešenje bi za sobom povlačilo i izmene u delu rokova za dostavljanje izveštaja ustanove o stanju lica koje je pod merom. Na ovaj način bi se omogućilo i lakše sprovođenje ideje kombinovanog lečenja, u situaciji kada je takav vid lečenja adekvatan, a lice nije voljno da se podvrgne institucionalnom tretmanu.

³⁷ Detaljnije pod naslovom 4.1.

Dalje, kada je u pitanju veštačenje uračunljivosti, potrebno je da se prekine “trend” koji se odnosi na izjašnjavanje veštaka o pravnom pitanju, odnosno o proceni da li je neko lice uračunljivo. Naime, značaj nalaza i mišljenja veštaka jednak je kao i značaj drugih dokaza u svakom postupku, te ovakav nalaz sud treba da ceni prilikom odlučivanja, baš kao i druge dokaze, shodno načelu slobodne ocene dokaza. S tim u vezi smatram da ovakva veštačenja treba vršiti u okviru specijalizovanih institucija, te da se u okviru njih ustanove timovi stručnjaka, sastavljeni od nekoliko psihologa i psihijatara. Ipak je u pitanju veoma osetljiv dokaz od kojeg zavisi izricanje mere stacionarnog karaktera.

Srpsko zakonodavstvo je, i to je zaključak, daleko od regulisanja lečenja neuračunljivih lica u domenu socijalnih mera iako bezbednosti kao krivične sankcije zauzimaju u postojećem sistemu jako uporište. Upravo zbog toga, za efikasnije izvršenje mera bezbednosti medicinskog karaktera i samim tim poboljšane stope uspešnosti lečenja neuračunljivih lica, potrebno je, na predložen način, precizirati već postojeće termine i upotpuniti određene situacije dodatnim odredbama, a sve uz adekvatno postupanje pravosudnih organa.

Summary

Medical security measures against mental incompetent persons in the system of criminal sanctions - deficiency in the Serbian legislation and possible alternative

Because of its specific nature, medical security measures do not cease to be a subject of study. This makes this topic especially interesting, and that is the reason why it deserves to be the subject of consideration and the possible finding of a different solution than the one that is present in the effective legislation.

In the Paper, the position of medical security measures in Serbian criminal legislation has been analyzed. The purpose of the existence of medical security measures as criminal sanctions is explained as well as the certain provisions that would lead to the migration of these measures into the domain of a special law. Consequently, a solution which is conceived on a different approach was offered and the possibility of accepting the same into our legislation is considered.

This analysis leads to the conclusion that our legislation is far from the one that regulates the treatment of mental incompetent persons in the domain of social measures and that security measures, as criminal sanctions are widely used in the criminal system of the Republic of Serbia. For this reason, in order to implement medical security measures more effectively and therefore to improve the effectiveness of the treatment of mental incompetent persons, it is necessary to redefine the existing terms and conditions and to determinate certain situations with additional provisions - all with the needed help of the adequate treatment of judicial authorities.